

Ez a nyelv az anyanyelvünk, s olyan természetesen használjuk, mint ahogy lélegzünk. Beszélünk nap mint nap, ki többet, ki kevesebbet, s a legkülönbözőbb formában. Társalgunk, csevegünk, tracsolunk; előadunk, felelünk, tanítunk, magyarázunk, szónokolunk, ahogy éppen az adott helyzet megkívánja. Arra majdnem mindenki ügyel, hogy mit mond, de a hogyan-ra már sokkal kevesebben gondolnak, talán nem is tudják, hogy a magyar beszédnek, kiejtésnek szabályai vannak. Nem a hivatásos beszélő foglalkozásokról előadóművészek, színészek, bementők, tanárok stb. van szó — hisz ők többkevesebb eredménnyel tanulják a beszéd technikáját — hanem a többségről.

A legfontosabb szabály: úgy kell beszélnünk, hogy megértésért amit mondunk. Ha figyelünk, hamar megállapítjuk, melyek azok a leggyakrabban előforduló hibák, amelyek a megértést akadályozzák. Nézzünk csak egy párat! Biztosan ismerősnek tűnnek.

1. Ejtéshiba a magánhangzók magasabban képzése, a zártszájú beszéd (a merev és szűk alkalpocsmozgás következménye) pl. A Kedves Barátom! így hangzik: Kidvis Borótum! A nagy, jó, szép pedig így: Nagy, jú, szíp stb.

2. A renyhe artikulációs mozgás következtében egyes magánhangzók — főleg az ajakkerekítés hangok — nyitottabban szólanak meg, hisz alacsonyabb nyelvvállással képzettek. pl. Kek váltak az otcán? At valtam. = Ott voltam. Budapestre otazott. = Budapestre utazott. stb.

3. Az egyes hangok, szótagok kihagyása vagy elnyelése ellenkezik a magyar kiejtés szabályai-

val. Tehát nem: egyáltalán, szocializmus, imprilista, papucs hanem: egyáltalán, szocializmus, imperialista, papucos stb.

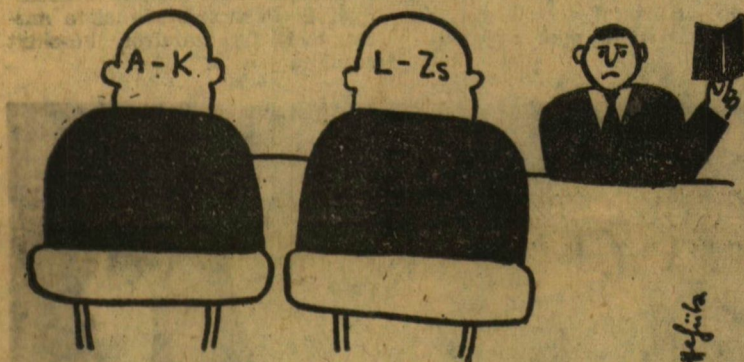
4. Nagyon zavarja a megértést a túlságosan gyors beszédtempó, a hadarás. Gyakran a hajsztolság érzését kelti, ideges légkört teremt, s úgy rémlik, hogy a beszélő folyton időhiányban szenved. Igen kényelmetlen kétszer-háromszor rákérdezzni, hogy „tesék”? A hallgató restelkedve gondol arra, hogy netán a saját hallásával van valami hiba. Ilyenkor kénytelen a „szájról olvasás” módszeréhez folyamodni, ha meg akarja érteni, amit a hadaró mond. Ez nem mindig sikerül, mert a gyors tempó az ajakmozgást is torzíja.

5. Nem értelemszerű, de hibás az idegen szavak előkelősítő ejtése: akadémia, ábszolút, áteista, márxizmus. Hiba a magán- és mássalhangzók időtartalmának téves, a köznyelvi normától eltérő megszóllaltatása. Igen gyakran halljuk így: pósta, forádalom, Tibor, okosan, tölem helyett.

Folytathatnám a sort tovább, s akkor még mindig a helyes beszéd követelményeit sorolnám, pedig nemcsak a helyes, hanem a szép beszéd szabályaival sem ártana megismerkedni.

Beszélni nehéz (ezt a címet adta Péchy Blanka is megjelenésre váró könyvének), el kell fogadnunk ezt az állítást, mert az igényes beszéd tudatosság, figyelmet kíván. Mégis kötelességünk érte tevékenykedni, mert a beszéd kultúra fejlesztése nem magánügy, hanem mindnyájunkat érintő közügy.

R. M. E.

Magyar szigorlat

Dr. Greguss Pál köszöntése

Dr. Greguss Pál Kossuth-díjas nyugalmazott egyetemi tanárt ünnepelték 85. születésnapja alkalmából a József Attila Tudományegyetemen január 23-án. A neves tudóst fogadta az Egyetemi Tanács, s átadták neki dr. Polinszky Károly oktatási miniszter üdvözlő levelét, majd az Ady téri épület biológiai előadótermében bensőséges ünnepséget rendeztek tiszteletére. A Magyar Biológiai Társaság szegedi osztálya, az egyetem és az akadémiai bizottság biológiai szakbizottságainak együttes ülésén dr. Garay András akadémikus, a biológiai társaság szegedi osztályának elnöke, dr. Hevesi János docens, a JATE tudományos rektorhelyettese, dr. Farkas Gábor akadémikus, az MTA biológiai osztályának elnökhelyettese, dr. Sirokmánné dr. Köves Erzsébet docens, a TTK dékánhelyettese, dr. Horváth Imre egyetemi tanár, az egyetem biológiai szakbizottságának elnöke és az egyetemi hallgatók képviselői meleg szeretettel köszöntötték a 85 éves professzort, aki meghatóan mondott köszönetet az ünneplésért.

Dr. Greguss Pál több mint fél évszázadig oktatott, biológusok, pedagógusok több generációját nevelte, s munkálkodott az egyetem javára. 1940-től 1965-ig például az egyetem füvészkertjének igazgatójaként munkatársaival szinte a semmiből teremtett áldozatos munkával a leendő biológusok, tanárok és a gyógyszerészek oktatásának szolgálatára egy olyan arborétumot, amelyben összegyűjtötték hazánk tájainak és messzi idegen földrészeknek jellegzetes növényvilágát. Oktató-nevelő munkája mellett landkadatlan szorgalommal, kifogy-

hatatlan energiával kutatott, végzett és végez máig is kiemelkedő, eredményes tudományos munkát. Közel háromszáz tudományos közleménye, könyve jelent meg, több nyelven. Növény-életani és növényrendszertani művei megtalálhatók a világ minden táján, tudományos eredményei nemzetközileg elismertek. Legfontosabb és legeredményesebb kutatási területét a faanatómia tárgyköre képezi. Az élő nyitvatermők meghatározása szövetani alapon című művéért 1955-ben Kossuth-díjat kapott. E nagy monográfiájának folytatásaként 1972-ben megjelent Az élő fenyők faanatómiája című könyve, s a kettő együtt olyan részletes fenyőanatómiai munka, ami feldolgozza a földön élő szinte valamennyi fenyőfajta xilomáját; amihez hasonló e tudományágban még senki sem alkotott. Világhírű tudósunk munkássága alapján lehetővé vált, hogy szövettani alapon meghatározassák az ősi fajtákat, a fából készült régi eszközök, leletek származását, korát. Tudományos eredményeit segítséget nyújtott a faipari és papíripari szakemberek kutató munkájához, gyakorlati tevékenységéhez is. Elévülhetetlen érdemeket szerzett dr. Greguss Pál hazánk ősi növényvilágának feltárásában, meghatározásában is. S többek között az ő tudományos vezető tevékenysége eredményességének köszönhető, hogy tudományegyetemünk biológusai ma már a világ minden táján rendelkeznek kapcsolatokkal. Greguss professzort hazai tudóstársai, tanítványai mellett több külföldi tudós kutató is köszöntötte táviratban születésnapja alkalmából.

Napjainkban nagyon sok szó esik a szabad időről — ez a kérdés a művelődéspolitikai és a közvélemény figyelmének előtérben áll.

A pedagógia számára is új, komoly feladatokat jelent a tanuló ifjúság körében a szabad idő kérdése. A pedagógusok is időben felfigyelnek arra, hogy a szabad idő nemzetközileg is fontos probléma, állami érdek, társadalmi érdek függvénye. — A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Neveléstudományi Tanszéke kutatási feladataul éppen ezt a témát választotta, felismerve, hogy fontos kérdésekre kell még választ adni.

A szabad idő vizsgálása

Közben próbáljuk meghatározni, hogy mit is értünk egyáltalán szabad időn! Ez — a legkérdésesebb, hetköznapit megfogalmazás szerint — a napnak olyan része, amellyel az emberek szubjektíve szabadon rendelkeznek, amelyet az egyének olyan tartalommal töltenek meg, ami objektíve szabad. Az ember természetes és közvetlen érdeke, hogy a társadalomban jól érezze magát. Ennek egyik tényezője a szabadidő-tevékenység. A legfontosabb kérdés; ismételt: milyen lehetőségek adóttak ahhoz, hogy értelmesen, jól töltsük el az értékes szabad időnket.

Az Ifjúsági Törvény végrehajtásának ellenőrzése apropójából a megyei pártbizottság és a KISZ-bizottság megbízásából a megyei NEB szervei vizsgálták az egyetemisták, főiskolások szabad idő problémáját. A vizsgálatban a szakszerű lebonnyolástól a főiskolánk Neveléstudományi Tanszéke gondoskodott. Miután a programot elfogadták, a szakemberek a kérdőíveket kidolgozták, 1973 szeptemberében megindult a tényleges munka. A vizsgálat vezetője dr. Zentai Károly főiskolai docens volt, akinek szíves segítsége nyomán bepillantunk a kapott eredményekbe.

Ha több lenne: olvasás, sport, mozi

A vizsgálat célja az volt, hogy felmérjék a tárgyi és személyi tényezőket, amelyek a különböző szintű oktatásban résztvevő ta-

nulíffjúság szabad idejének mértékét meghatározzák; hogy felmérjék, az ifjúságról szóló törvény szellemében vált eredményekből mi valósult meg. A NEB felmérést végzett a JATE, a SZOTE valamennyi karán, valamint a főiskolán. A tapasztalatok megmutatják, hogyan foglal állást az ifjúság a szabad idő kérdésében. 3026 kérdőívét osztották szét, ennek azonban csak egy része érkezett vissza. Összesen negyven kérdésre kellett válaszolni. Vegyük most szemügyre a kérdőív néhány érdekesebb, sokatmondó részletét.

Az egyik kérdés így szólt: Az óraszám, a tananyag és a vizsgák számának csökkentése eredményeként több lett-e a szabad idő? A válaszolók 2,8 százaléka szerint lényegesen több, 6,4 százaléka szerint több lett a szabad idő, 76,5 százaléka azt válaszolta, hogy alig tapasztalható a szabadidő-növekedés, 14,3 százaléka szerint nem lett több szabad idejük. Mire fordítják a megnövekedett szabad időt? — „tudakolták” a kérdőív. A válaszolók 31,4 százaléka szerint nincs több szabad idejük, 27,7 százaléka nem tudja, hogy mire fordítja, 11 százaléka többet olvas, 0,5 százaléka társadalmi munkára, 2,7 százaléka sportolásra. Mire fordítanak a még több szabad időt? — „érdeklődött” a kérdőív. A válaszolók elsőnek az olvasást, másodikként az aktív sportolást, harmadikként a mozilátogatást rangsorolták. A lista végén foglalt helyet az udvarlás (11-ik), az alvás és pihenés (15.) és utolsó helyen a kártyázás, a szerencsejáték.

Kivel tölti legszívesebben a szabad idejét? Erre a kérdésre a válaszok megoszlása: 33,7 százaléka diák, vagy tanuló társal, 33,8 százalék másnév partnerrel, illetve családdal, 8,9 százalék egyedül. Egy következő kérdés azt derítette fel, hogy a megkérdezettek milyen mértékben tervezik meg a szabad idejüket. Ezek szerint 16,3 százalékuk csak aznapra, 39,9 százalékuk hosszabb időre, 3,2 százalékuk zömrel tervszerűen tölti, 2,2 százalékuk főleg másokhoz iga-

zodik, 30,6 százalékuk öletszerűen tölti el szabad idejét.

Javaslatok és feladatok

Természetesen sorolhatnánk tovább az érdekes kérdéseket és a tanulságos válaszokat, például elégedőnek tartják-e a szabad időt, milyen a napi időmértékük, az elmúlt évben hányszor voltak színházban, moziban, hangversenyen, mennyire érdeklődnek a sportesemények iránt, van-e szabad időben ellátott társadalmi munkájuk, mi a véleményük az ifjúsági klubokról stb. A tapasztalatok összegzése után jónéhány javaslat született, ezek utalnak a problémákra, hiányosságokra is; érdemes megemlíteni őket. A felmérésből kitűnik, hogy a fiatalok nem elég önállóak ahhoz, hogy maguknak megszervezzék a kulturált szabadidő-tevékenységet, sok az esetleges program, pedig leendő pedagógusokról van szó, akik nevelni, irányítani, szervezni fognak. Az oktatásnak tehát segítséget kell nyújtaniuk, irányítaniuk kell a fiatalok szabadidő-tevékenységének szervezését, céltudatosan kell nevelni a fiatalokat a szabad idő helyes felhasználására. Többet kell törődni az egészségvédelemmel, testneveléssel, turisztikával. Fejleszteni kell a klubélet külső feltételeit, emelni kell a tartalmi színvonalat. Fokozni kell az ifjúság érdeklődését a művelődési alkotások, az alkotómunka iránt. A szakkönyvtárakban több olvasó helyiség álljon rendelkezésre. Az órarendeket racionalizálni kell, ki kell iktatni a lyukas órákat, csökkenteni kell a hallgatók terhelését, hogy növekedjen a jól felhasználható szabad idő. Mivel a hallgatók fele kollégista, felmerül a kérdés, nem lehetne-e a kollégiumoknál a szabadidő-tevékenység központjait tenni?

Amint látjuk, javaslat, tennivaló van bőven. A tanulságok, a következtetések egyaránt szólhatnak mindenkinek. Azokhoz akik a szabad időt biztosítják, akik tudatosítják az értékét, akik segítséget nyújtanak a fiataloknak a szabad idő helyes felhasználásában. Fontos probléma ez, mert a szabadidő-felhasználás — állítjuk — egy kis túlzással — megmutatja és meghatározza a teljes embert.

A XI. századi Magyarországról

Nem kis várakozással — a megírás és a megjelentetés között eltelt 5 év! — vettük kézbe egyetemünk oktatójának, dr. Kristó Gyulának A XI. századi hercegség története Magyarországon címmel a közelmúltban megjelent könyvét. Munkájában a szerző a XI. század történetének egyik fontos — egyben sokat vitatott — intézményét, a hercegséget (dukátust) mutatja be, amely az ország dinasztian belüli területi megosztását jelenti. A dukátus a XI. század közepén I. András király és Béla herceg közti országfelosztással jött létre, s a XII. század elején Kálmán király számolta fel. Ez a területi megosztottság és a vele járó állami-politikai szétforgácsolttság a kora feudális államok gazdasági alapjával, a naturális gazdálkodás izoláltságával magyarítható ugyan, de nem ad választ arra a kérdésre, hogy a politikai felépítmény decentralizálása miért a dinasztian belüli országfelosztások formájában jelentkezett, s miért közvetlenül az állami egység létrejötté után.

A polgári történetírás a dukátus kialakulását egyrészt a királyi birtok kizárólagos túlsúlyával, s az uralkodónak tulajdonképpen az egész ország felett gyakorolt magánjogi természetű joghatóságával magyarázta (patrimonialis elv), másrészt a trónörökös elvből (primogenitura) vezette le.

A marxista történetírás a patrimonialis elvet megcáfolta, amikor kimutatta, hogy a feudalizmus kialakulásától kezdve jelen van az uralkodói földtulajdon mellett a világi és az egyházi nagybirtok, sőt a nem feudális jellegű birtoktípussal is számolni kell: a szabad elemek (liberek) föld- és legelőközösségi ingatlanaival. A trónörökös kérdésében sem az elvek harcát kell látnunk, hanem a „trónharok mögött meghúzódó úri ellentétet”-et.

Nincs azonban egységes álláspont a marxista történetírásban a XI. századi dukátus esetleges

előzményeit illetően. Közvéleményünk alakításában igen jelentős szerepet játszott és játszik az a koncepció, amely a magyar nomád (!) államot a türk állam-szervezet utolsó hajtásának tekintti. A türk analógia abban is megnyilvánul e felfogás híveinél, hogy a X. században is bizonyítottan vélték „a magyarsághoz csatlakozott segédnépek területi szervezete”-ként dukátusokat (nyitrai, bihari).

Marxista történészeink közül mások ezt a koncepciót bizonyító tények hiányában hipotetikusnak tartják és nem fogadják el. Állásfoglalásukat — beleértve könyvünk szerzőjét is — a marxista történetírásnak az az eredménye, illetve alapvétele határozza meg, amely szerint a magyarországi feudalizmus is az európai típushoz tartozik, és emiatt sokkal kézenfekvőbb az európai analógiák, törvényszerűségek összevetése a magyar fejlődéssel.

Kristó Gyula nagy érdeme, hogy — pótolva a polgári és marxista történetírás eddigi mulasztásait — újszerűen és tárgyilagosan felvázolja a nyugat- és kelet-európai feudális államok dukátusainak történetét, létrejöttüket egyetemes törvényszerűségeit. Megállapítja, hogy az európai dukátusok, köztük a XI. századi magyar hercegség, a feuda-

lizációs folyamat termékei, a korai állami integráció velejárói, a feudalizmus kialakulása során jöttek létre. „Nyilvánvalóan látszik az is, hogy a dukátusok szerte Európában az állami integráció periferiáin helyezkedtek el, olyan területeken, amelyek újonnan kerültek az államhoz, illetve fejletlenek, elmaradtak voltak...” Az uralkodó azt a feladatot adta a dukátus élére került rokonának, hogy végezze el ott az állami és egyházi szervezés munkáit, gyakorolja az államhatalmat, feudalizálja területét.

A magyarországi dukátus is a feudalizációs folyamat terméke, a király és a herceg közötti sajátos munkamegosztás eredménye, de kialakítása Magyarországon sem lehetett csak a királyi család magánügye, az ország felosztásában feltétlenül szerepet kell juttatni a separatista tendenciák hordozóinak, a magán-nagybirtokosoknak is. Olyan főurak voltak ezek, akik a hercegi úri várak birtokigényeik kielégítését. A dukátus így Magyarországon is már születése pillanatában kettős rendeltetésű, a feudalizálás mellett a nem tisztán feudális alapokon létrejött széttagolódás formája is. Fennállásának mintegy fél évszázadát kísérhetjük nyomon a könyv lapjain, úgy, hogy közben a szerző a forrásokra támaszkodva felvázolja a feudalizmus kialakulása szempontjából döntő XI. század társadalmi-politikai mozgásait is.

Kristó Gyula eme munkája szerves előzményét képezi annak a problémakörnek a (feudális széttagolódás kérdéskörének), amely Csák Máté tartományi hatalma címmel 1973-ban, ugyanakkor az Akadémiai Kiadónál látott napvilágot. Az európai megfontolásokra is ügyelő, a magyar anyagot tárgyilagosan értékelő szerző felvetésekből gazdag munkája nyilván termékeny vitára ösztönzi a korszak kutatóit, és e vitán csak a magyar történettudomány nyerhet.

DR. RAKOS ISTVÁN